

Egy pályázat emlékműve

Az alábbiakban a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet igazgatói álláshelyére benyújtott – sikertelen – pályázatomból készült kivonatot adom közre. Azokat az eszmei részeket, általános érvényű tartalmi elemeket tárom a nyilvánosság elé, amelyek megfontolása, továbbgondolása hitem szerint a kulturális közösség egészségének ügyét, identitásformálását és önismeretét érintik. Célom, hogy ösztökéljem a döntéshozókat, az alkotókat, valamint az intézményesülés mikéntjét befolyásoló szereplőket: beszéljünk szélesebb körben a fölvetett szempontokról.

A Kutatóintézet funkciója, általános céljai, szerepe és helye a Magyar Művészeti Akadémia intézménycsaládjában, valamint a magyar kulturális és tudományos intézményrendszerben

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet (továbbiakban: Kutatóintézet) átfogó stratégiájának kidolgozását, feladatainak kijelölését a megalakítása, 2015 óta folyamatosan szorgalmazom, és tudományos munkatársként, később főmunkatársként kutatásaim során szert tettem az ehhez szükséges tapasztalatra. Kutatóként, szerkesztőként, kultúraszervezőként és költőként, íróként csaknem két évtized aktív alkotói és közéleti tevékenysége támasztja alá e dokumentum megállapításait. Meggyőződésem, hogy a Kutatóintézet fenntartása szakmailag és szakmapolitikailag egyaránt indokolt; sajátos kutatási logika szerint működtetve szemléletformáló erejű intézménnyé válhat. Konceptiózusan átgondolt fejlesztése, a kutatási portfólió szakszerű összeállítás révén a kulturális és tudományos intézményi struktúra egyik elemét sem kettőzi meg. Az elmúlt hét esztendő mulasztása, hogy ezt az állítást nem sikerült kellőképpen alátámasztani, és a Kutatóintézet vezetése az elért eredményeket nem foglalta nagyobb, összefüggő értelmi rendszerbe.

Tekintettel arra, hogy az Alaptörvény normaszervezetében a kulturális, a politikai és a jogi mozzanatok elválaszthatatlanul összekapcsolódnak, a Magyar Művészeti Akadémia alkotmányos státusából, köztestületi rangjából levezethető,

FALUSI MÁRTON (1983) költő, esszéista, kultúrakutató. Legutóbbi kötete: *Kiöltözzünk és bemosakszunk* (versek, 2020).

hogy komplex célokért hivatott munkálkodni. E célok között számon tarthatjuk a) az archiválást (dokumentálást), b) az interpretálást (művészetértelmezést, az elemző tevékenységet), c) a népszerűsítést (az életművek, alkotók széles körű megismertetését), valamint – mindhárom szándékolt és szándékolatlan következményeként – a kanonizációban való közreműködést. Az Akadémia az alkotmányi értékeket juttatja érvényre azzal, hogy az akadémikus életművek dokumentációja, interpretációja és népszerűsítése a nemzeti kultúra egésze iránti felelősség jegyében történik. Ehhez a tevékenységhez a Kutatóintézet segítségével, értéktételezése és kompetenciája nélkülözhetetlen. Ebben a dimenzióban a Kutatóintézet eszmei célja világos: a kiegyensúlyozott nemzeteszme bázisán a konzervatív hagyománytudatú kultúrtörténet rekonstrukciója; művészetfilozófia és művészetkritika korszerű művelése a magyar kulturális emlékezet tisztaságára és töredezettségének felszámolására törekedve.

Induljunk ki abból, hogy a kortárs magyar művészet alkotásainak, jelenségeinek értékelvű vizsgálata és tudatosítása a Kutatóintézet legfőbb célja. Alapvető tapasztalatunk, hogy a kulturális hagyomány – amelynek folyamatában és környezetében a műalkotások megszületnek – szakadásokkal teli és eszmetörténeti vitáktól terhes. Ahhoz tehát, hogy a kortárs magyar művészetről a kommunikatív emlékezetben élő kép esetlegességeit, hiányosságait, torzulásait kiigazítsuk, illetőleg pótoljuk, a kulturális emlékezetnek – a kultúrtörténetnek – is kutatásaink tárgyát kell képeznie, valamint a nemzetközi szcénára is ki kell terjesztenünk a horizontot. Ám nemcsak az időbeli perspektívát szükséges szélesre nyitnunk. Ahhoz, hogy a művészetről – akár elméleti, akár ismeretterjesztő regiszterben – beszéljünk, górcső alá veendők azok a nyelvhasználati módok, fogalomkészletek, amelyeket igénybe veszünk, illetőleg az elterjedt beszédmódok és fogalmak felülvizsgálata sem maradhat el. Így pedig a művészetfilozófia és a művészetelmélet (módszertani megfontolások) régióihoz jutunk. Ismeret-tárgyunk bonyolultsága megköveteli, hogy a) ne kerüljük meg az alapfogalmak analízisét; b) a multi-, illetőleg interdiszciplináris megközelítéseket válasszuk; c) szorosan együttműködjünk a többi, hasonló érdeklődési körű műhellyel.

Mit jelent a kiegyensúlyozott nemzeteszme és a konzervatív hagyománytudat? A nemzetet a kulturális összetartozás fogalmaként értve haza és haladás széttartó identitásprogramjainak összeegyeztetését, a helyi és az egyetemes nézőpontok szintézisét, a sajátosság és az idegenség tapasztalatainak kölcsönös megértését. A kulturális nemzeteszme felismeri, hogy az egyén és a közösség egymásra vannak utalva; az individuum kibontakozását megelőzi a hagyomány, ám a társiasság különféle formái csakis akkor tekinthetők legitimnek, ha az individuális célok megvalósulását, a tehetség és a minőségi alkotótevékenység szabadságát biztosítják. Hit abban, hogy a demokratikus népképviselő és az arisztokratikus teljesítményközpontúság elveinek együttes érvényesülése az egyén boldogulásának záloga. Eizménye a műgonddal alkotó, művelt, öntudatos polgár Bibó István-i öröksége, akinek – Szabó Zoltán aforizmáját idézve – „nevelőatyja Zrínyi, mentora Széchenyi, fenyítője Ady”.

A magyar állam hivatalos és a különféle állami alrendszerek útján támogatott intézményei szavatolják a klasszikus és a kortárs nemzeti kultúra működését. Ez a kiegyensúlyozott nemzeteszme újrafogalmazásával, a politikai identitás alakításával és a kulturális emlékezet tisztításával, illetőleg fenntartásával a magyarság megmaradásának záloga. Az intézmények kiterjedt működésük során szállhatnak szembe azzal a folyammal, hogy a tudatipar globális médiumai, az élménytársadalom elvárásai a magaskultúrát – a művészetet, a tudományt, valamint a közösségért is felelősséget vállaló morális megfontolásokat, a racionális érvelést – fokozatosan kiiktatják mindennapi életünkéből; kétségbe vonják az esztétikai tapasztalat, a tudományos eredmény, a közjó érdekében cselekvő szándék személyiség- és közösségalkító funkcióját. Konzervatív nyugalommal képviselhetik holtak, élők és születendőek szövetségét. A tét óriási: az euroatlanti civilizáció hagyományos, évszázadokig domináló kultúrafogalma – amelyben a népek történelmének megélésére hivatott állam mint a könyv és a gondolkodás modellje jelent meg – veszélybe került, és ez súlyos válságot idéz elő. Válságtünetek a múltképzet nélkül felnövekedő európai fiatalság, a tradíciótól eloldódó kreatív ipar kizárólagossága, a polgári műveltség kiüresedése, a medialitás uniformizáló szemléletmódjának eluralkodása, a jó ízlés relativizálódása, a piacelvűség mindenekfölöttisége, a sajátosság méltóságától megfosztott tömegember igényeinek egyetemessé tétele, a nemzedékek egymástól való eltávolodása.

Ezen a szellemi alapon a Kutatóintézet olyan átfogó, rendszerező és érték-tudatosító tevékenységet fejthet ki, amely a jó értelemben vett kulturális tekintély legitimitását szolgálja, és amelyet sem az Akadémia intézménycsaládjának többi tagja, sem a kulturális és tudományos intézményhálózat más szereplői nem fejtenek ki. Törekednie kell az együttműködésre például a MOME Elméleti Intézettel, amely a design fogalmát helyezi érdeklődési homlokterébe, az ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézettel, amelynek profilja nem a magyar örökségre összpontosít, vagy az ELKH Művészettörténeti Intézettel, amely pedig a történeti szemléletet követi.

A magyar művészetfilozófia, művészetelmélet és a kulturális identitás alakítása

A „magyar” mint a nemzeti sajátosság szubsztanciája a 20. század első felében, a szellemtörténeti gondolkodás idején egyértelműen kutatási tárgy volt, amelyben a filozófiai irányultság és az elmélet közösségelvű módon meg tudott mutatkozni. Azután, a 20. század második felétől hazánkban a kommunista művészetpolitika, majd (ezt is ellensúlyozandó) a külföldi irányzatok, teóriák recipiálása, gyakran sematikus alkalmazása, ideologikus számonkérése következett. A művészet egyetemes, a kultúra globális, az egyén a tömeg része: ezek a sommás vélekedések sajnálatosan kezdték elhomályosítani a „magyar” identitásalakzat vizsgálatára vonatkozó kérdéseket. A terminológiával együtt – azzal párhuzamosan, hiszen a történeti változások hatnak mindkettőre, de annak

hatására is, hiszen a tudományos módszer tárgykonstituáló jellegű – megváltozott az esztétikai viszony természete. Mi alapján hozhatunk ízlésítéleteket? Mennyire ismerjük a máshol, más kultúrákban zajló folyamatokat? Beszélhetünk-e önelvű kultúráról vagy csupán nemzetközi trendekről? Filozófiai és elméleti előkérdések nélkül aligha vehetők szemügyre a műalkotások, hiába állapodunk meg (helyesen) abban, hogy műközpontúan közelítünk a művészekhez, az artworldhöz. Ugyanakkor a külföldi elméletírók munkáinak fordítása (így indult el az MMA Kiadó gondozásában a többünk által kezdeményezett *Pars pro toto* című sorozat) mellett nélkülözhetetlen a magyar elméletírói tradíció fölmérése, esetenként a fontos kötetek (újra)kiadása. Kérdéses a művészettudomány „tudományos” státusának mibenléte. Attól függően alakíthatjuk ki beszédmódunkat, hogy milyen válaszokat adunk a művészetértelmezés, a műelemzés episztemológiai jellegére. Hermeneutika és poszthermeneutika, strukturalizmus és posztstrukturalizmus filozófiai módszerei befolyásolják, hogy mit és hogyan látunk a kultúrából. A kutatások feladata, hogy egyfelől a teóriákat (voltaképpen szerzőket és könyveket) a maguk valójában, olykor torz magyarországi recepciójuktól megtisztítva mutassák fel, másfelől a kortárs életműveket, csírázó stílustörekvéseket elszakítsák a hozzájuk tapadt elméletektől, ha teljesebb megértésük úgy kívánja; ezen kívül mindazokkal a klasszikus és kortárs alkotásokkal foglalkozniuk kell, amelyeket az éppen uralkodó, progresszívnek titulált művészeteóriák indokolatlanul figyelmen kívül hagynak. Szembeötlő, hogy a kanonizációs gyakorlat egyre több filozófiai disputába bocsátkozott, és egyre kevesebbet törődött voltaképpeni tárgyával, a műalkotással; ám ebből nem szabad azt a tanulságot levonnunk, hogy a filozófiai disputák megtakaríthatók – csupán a helyes arányokat kell megtalálnunk.

Mára a nemzetközi szakirodalomban is egyértelműen elfogadott az az álláspont, hogy a művészetről való beszédmódok maguktól értetődően sokfélék, kevésbé egzakta, relatíve meghatározatlanok és rögzíthetetlenek. Az esztétikai viszony feltárására, a műalkotások leírására, a hatásmechanizmusok vizsgálatára irányuló buzgalom maga is a művészi invenció ismérveit hordozza, tárgyát teljességgel sohasem merítheti ki. Ennélfogva meggyőző erő és magyarázóérték tekintetében nincsen különbség a tanulmány és az esszé között, noha előbbi az értekező próza, utóbbi részben a szépirodalom tartományában mozog. (Ezt a felismerést követi a *Magyar Művészet* folyóirat szerkesztési gyakorlata.) Elméleti előfeltevések szükségesek a történeti és a kritikai látásmód elkülönítéséhez is; a történeti (diakrón) szemléletmód kiveheti a részét a diszkurzív kanonizációból, amelytől különbözik a kritikus (szinkrón) önértelmezése és azonosságtapasztalata. Hogyan alakul a kánon, mit jelent(het még) a 21. században, kik és miként alakíthatják, amikor egyre többen vonják kétségbe megszentelő elvét, az erkölcsi közösség ambícióját a kulturális koherenciára? A kánon, a kánon olvasata és a közösség életére való fordítás – e régóta ismert viszony – új és új kihívások elé állítja a művészeti mezőt, ahol a szellemtudományok nemzetközpontúságát sokáig felváltotta a kultúrmarxizmus dominanciája.

A Kutatóintézet legfontosabb szellemi küldetése, hogy a kultúrmarxizmus színvonalas alternatíváját kínálja hazánkban.

Nyilvánvaló tehát, hogy szakszerű művészetértelmezés nem végezhető komoly művészetfilozófiai tanulmányok nélkül; ugyanakkor az elméleti okfejtések is kiüresednek, ha a kutatót nem az élő művészet felmutatásának igénye vezérli. Elméleti síkon számba vehető következménye a művészettörténeti és a művészetkritikai munkának egyaránt, miként formálja a művészeti mező a magyar kulturális és politikai identitást: a műalkotások világnézete – amely nem azonos a szerzők világnézetével – a kulturális és a politikai közösség világnézetét, valóságérzékelését befolyásolja, és vice versa. A közösségi identitás konceptualizálhatóságát élesen vetik föl a művészettörténet vagy az irodalomtörténet végéről szóló gondolatmenetek. Az irodalomtörténet-írás lehetőségeit sokáig latolgatva készítettük el – a Kutatóintézetben megszületett – *Magyar irodalmi művek, 1956–2016* című könyv koncepcióját, amely részletesen taglalja, miként küszöbölhető ki az egyetlen kód szerint szelektáló, teleologikus elbeszélés anélkül, hogy lemondanánk a nemzeti szempontú kultúrafelfogásról. A történetírás régi apóriája abban áll, hogy a historizmus – amely a korszakoknak autochton érvényességet, sajátlagosságot tulajdonít – nem képes összekapcsolni a múltat a jelennel (minden irodalmi művet a saját korának történelmi kontextusában, ízlésvilágában kell megítélnünk), a teleologikus-eszkatologikus szemléletmód pedig a korszakokat az őket követők felé való haladásban ragadja meg, így viszont bizonyos fejlődést, tökéletesedést igazol (minden irodalmi mű a későbbiek előkészítője). Ez az adott korszak lexikonszerű feldolgozása révén megkerülhető, ám meg nem haladható. A tudományos megismerés axiológiai problémáiról folytatott évszázados vitákról mérleget vonva sem a kritikai racionalizmus, sem a „módszerellenesség”, sem a kultúratudományi beállítódás érveit nem fogadta el maradéktalanul az irodalmi lexikon tekintélyes szerkesztőbizottsága. A szépliteratúrának speciális ontológiai státust tulajdonított, amely nem merül ki egy bizonyos, a művek igazságértékét kisajátító funkcióban (például nem csupán szórakoztat, kiművel, reprezentál stb.). Emiatt egy a – faktualizáló és fikcionalizáló – narratív kényszert valamelyest leküzdő és az eszmetörténeti fabulák fogságából kibontakozó irodalomtörténeti munkát képzeltünk el. Nem kívántunk abszolutizálni egyetlen tudományos iskolát sem, csillapítani igyekeztünk a (magyar) irodalomtudomány szélsőséges kilengéseit, okulva a teoretikus hullámzásoknak kiszolgáltatott irodalomértés fogyatékoságaiból. Habár a digitális kor, a felhasználói kultúra új alaphelyzetét tartottuk szem előtt, abba nem nyugodtunk bele, hogy a hagyományos európai kultúra a folyamatos átvitel médiakultúrájává alakuljon. Az emlékezet rögzíthetlenségének, rendszertelenségének – a digitális anarchia – elfogadása ugyanis radikálisan szemben áll az esztétikai tapasztalat értékelő igényével. Ha az értelmezés demokratizálódása a jelentéstermelést korábban elképzelhetetlen mértékig fokozta is, és ily módon minden a kulturális örökség része lehet – de maga a kulturális örökség is egyre megfoghatatlanabb szellemi tartalmakat hív elő –, az esztétika

(posztesztétika) kanonizálási gyakorlata nem szűnt meg. Végso soron tehát mégiscsak megmarad a nemzet, az állam, a könyvtár és a múzeum fogalma, legfeljebb módosul; felszámolni nem tudjuk őket, hacsak a műalkotásokról való intelligibilis diskurzus lehetőségét nem utasítjuk el teljesen.

A Kutatóintézet irodalomtörténeti műhelyének ez a kutatási eredménye továbbvihető a többi művészeti ágra is, és megfelelő alapot nyújthat a hosszú távú tervek megfogalmazásához. Annál is inkább, mert ötvenkét irodalomtörténész szakmai együttműködése hozott eredményt, tehát a lehető legnagyobb összefogásra törekedtünk.

A rövid és hosszú távú célok meghatározása; kapcsolatépítés a nemzetközi szintén

A Kutatóintézet tevékenységének centrumában az első hét év során a konferenciák szervezése és a népszerűsítő médiatartalmak előállítását volt. A konferenciák túlnyomó többségében külsős kutatók a más kutatóhelyeken elért eredményeket adták elő, a médiatartalmak célja és közönsége pedig gyakran meghatározatlan maradt. Rövid távon, tehát az első fél évben – a rendelkezésre álló anyagi erőforrások ismeretében – kutatócsoportoknak kell megkezdeniük a munkát, amelyek ütemezetten és számonkérhetően vállalják, hogy szimpóziumokon (online közvetíthető műhelybeszélgetésekben) és publikációkkal nyilvánosságra hozzák eredményeiket.

Nélkülözhetetlen, hogy a Kutatóintézet saját publikációs felülettel is rendelkezzen. Saját elektronikus, tehát nem nyomtatott, hanem online és szabadon, ingyenesen hozzáférhető negyedéves folyóirat kiadását javaslom, amely részben közreadja a saját kutatásokhoz kapcsolódó publikációkat, részben a szakma más képviselőitől fogad be cikkeket. A folyóirat az előírt két év alatt a legmagasabb szintű (*A kategóriás*) hazai minősítést éri el. Ezen kívül évente (így már az első év végén is) a Kutatóintézet angol nyelvű évkönyvet (azaz tanulmánykötetet) ad ki és tesz közzé.

Az első évben elindítja a Kutatóintézet a művészeti szakírói képzési programot. A középfokú művészeti szakképzés, a felsőoktatás, a tudományos műhelyek, az újságok, a folyóiratok, a társművészetek és a kulturális élet többi szereplője is egyre fokozódó mértékben szembesülnek azzal, hogy kevesen vannak a kulturális élet jelenségeiről vagy kifejezetten a műalkotásokról verbálisan – színvonalasan, a minőségre érzékenyen – megnyilatkozni tudó szakemberek, ami nemzetközi jelenség is (e nemzetközi tapasztalatokat is érdemes összegyűjteni). Enélkül viszont a magyar kultúra értékei sem hazánkban, sem a nemzetközi művészeti szcénában nem mutathatók fel, s nem adhatók tovább a következő nemzedékeknek. Ezért sürgető, hogy egy jelentős művészeti szakírói (kulturális újságírói) képzés elinduljon, amely több szinten – a művészetelméleti doktorjelölttől a kulturális rovatok újságírójáig bezárólag – végzi a tehetség-

gondozást. Nem győzöm eleget hangsúlyozni – lassan húsz éves szerkesztői és kultúraszervezői tapasztalataimat leszűrve –, mekkora a gond ezen a területen, és milyen mértékű szakemberhiánnyal fog megküzdeni ez a szféra nyolc-tíz év múlva, amikor – pontosan megbecsülhetően – a mostani közép- és középkor ki-maradásának vesztesége krónikus tünetekkel jelentkezik. Az írástevékenység a művészettörténet szakon mára elsikkadt, és az ún. fiatalabb „művészeti írók” csupán érdeklődő, szakismeretet és műveltséget nélkülöző újságírók. A képzés az egyetemi oktatók, a gyakorló művészek és a kulturális szakemberek, valamint a már bizonyított folyóirat-szerkesztők köréből gyűjtené tanárait, és egyetemi szakokkal kooperációban, tehát akkreditált keretek között is működhet.

Az első évben elindítja a Kutatóintézet az akadémikus életműveket különböző médiatartalmakkal és vidéken rendezvényeken népszerűsítő Magyar Panoráma Programot. A Kutatóintézet az akadémikus életművek archiválása mellett azok népszerűsítésében is szerepet vállalhat. Az Akadémia célkitűzéseivel összhangban (1) életútinterjúk készítését; (2) podcastok és Youtube-videók készítését; (3) videófelvételen rögzítendő ankétok, előadókörutak szervezését vidéken és Kárpát-medence-szerte vállalja akadémikusok részvételével. Ezt a munkát – az anyagi erőforrások ismeretében – külön koncepció alapján végzi, és erről egyeztet az MMA Kiadóval, amely – akadémikusokról, hozzájuk köthetően – most is könyveket ad ki és médiatartalmakat gyárt. A Magyar Panoráma Program extra szakemberállományt is igényel. Fő célja, hogy a magyar közönséggel széles körben megismertesse a mértékadó személyiségeket, és divatba hozza azokat az életműveket, amelyek arra méltók, és immár nemzeti kultúránk új sarokköveit rakják ki. Megjegyzem, hogy az akadémikus, valamint a köztestület szellemiségéhez közelálló életművek bemutatását eddig is több csatornán, sokféle eszközzel végezte az MMA. A portréfilmek és az albumok, monográfiák jelentették a fő csapásirányt. Az Ács Margit által szerkesztett, immár tizenhét kötetet számláló, *Közelképek írókról* című kismonográfia-sorozat és a Művészetelméleti Tagozat megbízásából elkészített monográfiák (például Görömbei Andrásról, Cs. Szabó Lászlóról) meghatározóak és elismertek csakúgy, mint a köztestületi konferenciák előadásaiából kompilált konferenciafüzetek (szintén tizenhét jelent meg), vagy az MMA Kiadó építészeti és iparművészeti sorozata. Az ezekhez hasonló könyvsorozatok szellemi háttérét, kutatói háttérét – a tagozatokkal szoros együttműködésben – biztosíthatja a Kutatóintézet. Az MMA számos néhai, mára egyértelműen kanonizálódott tagjának életművét még nem dolgozták föl monográfiák; e munkát és a könyvek kiadását (akár csak elektronikus publikációját) ma már semmilyen intézmény, illetőleg kiadó nem tudja vállalni. Jankovics Marcell, Szokolay Sándor, Szőnyi Erzsébet, Balassa Sándor, Kocsár Miklós munkássága példa erre. A Magyar Panoráma Program tehát sokféle tevékenységűtípust foghat össze.

A Kutatóintézet folytatja az MMA Kiadóval közös *Pars pro toto* könyvsorozatát (idegennyelvű művészet- és társadalomfilozófiai kötetek megjelenítése magyar nyelven), valamint elkezdti ugyanennek a sorozatnak a párjaként

a magyar művészetelmélet hagyományait bemutató köteteinek kiadását. Fontos, hogy a szunnyadó magyar tradíciókat beemeljük a posztstrukturalista vagy a posztmarxista diskurzusok kontextusába; a magyar szellemtörténet világszínvonalú elméleti örökségünk, és a mai napig hat. Megjegyzem, hogy a Kutatóintézet és a Művészetelméleti Tagozat egy irányba mutató, mégsem kellően kommunikált koncepciózussággal konferenciák, konferenciakötetek tucatjában foglalkozott a magyar művészetelmélet és a szellemtörténet hagyományával, például Ady Endre, Kodály Zoltán, Szabó Dezső, Németh László, Fülep Lajos, Szabó Zoltán, Cs. Szabó László, Illyés Gyula, Csoóri Sándor életművével (miközben ebből a perspektívából is bemutattuk például Arany János, Tóth Árpád, Weöres Sándor, Nagy Gáspár, Nagy László, Tamási Áron, Sütő András munkásságát). Az eszmetörténetet mint módszertant, közös megközelítésmódot pedig külön konferenciasorozatban és kötetben is széles körű tudományos vizsgálódásnak vetettük alá (*Eszmetörténeti lehetőségek*, 2022). Az eszmetörténeti fontosság és az esztétikai intenzitás kapcsolatának kérdése kétségtelenül vörös fonalként húzódott a Kutatóintézet programjain. Komoly, kiaknázandó elméleti tartalékok vannak e téren. A „history of ideas”, az „intellectual history”, a „cultural studies” és a „Kulturwissenschaft” metodológiai eltéréseiből fakadó dilemmák szorosan összefüggnek azzal a jelenséggel, hogy a különféle művészet- és irodalomtörténeti kánonok, paradigmák ismerettárgya is különbözik: ugyanaz az életmű esetenként mégsem „ugyanaz”.

A Kutatóintézet felveszi a kapcsolatot külföldi művészetelméleti érdeklődésű intézményekkel és szakfolyóiratokkal, hogy hosszú távon közös kutatási programokat indítson velük, és a munkatársak rendszeres idegennyelvű publikációit előmozdítsa. Megjegyzem, hogy három idegennyelvű konferenciakötet tanúskodik az eddigi erőfeszítésekről a nemzetköziesedés terén; a Hild-villában, a Pesti Vigadóban és Pécsen egy-egy alkalommal, Szigligeten pedig évente rendezett konferenciasorozatunk (2016–2022) immár hagyományosnak mondható. A közös közép-európai (V4 és a tágabb Közép-Európa fogalom) kulturális örökségből indultunk ki, ami erősítendő a továbbiakban, egyúttal kiterjesztendő más régiókra, nyelvterületekre, tudományos közösségekre. Külföldi műhelyekkel közös konferenciák, kiadványok és kutatási programok elengedhetetlenek ahhoz, hogy a Kutatóintézet egy valódi akadémiai kutatóintézethez méltó rangra emelkedjen. Számos lehetőség közül az első konkrétum, ami az elmúlt évek irányvételéből is következik, hogy a magyar elméleti örökséget nemzetközi és regionális szinten kontextualizáljuk. A magyar elmélettörténeti témákat érdemes bevezetni az „intellectual history” nemzetközi fórumaira, valamint a regionális eszmetörténetre orientálódó folyóiratokba. Az elmélettörténeti témák révén már alkotóművészek is bekapcsolhatók a gondolatmenetbe, ám nem tévesztendő szem elől, hogy elméleti háttér nélkül a nemzetközi porondon ismeretlen magyar alkotók külföldi népszerűsítése, recepciója aligha lesz átütő erejű (az elméleti háttér persze politikai marketing is támogathatja). Ez az elmélet primér célja: a közönség felkészítése, a „terepfelverés” a fontos szerzők és művek

számára – hogy ami számunkra fontos, mások számára is legyen. Óriási hátralékot halmozott föl a magyar kultúrdiplomácia e téren.

Számos kutatási irány meghatározható, amelyek egyértelműen új eredményekkel kecsegtetnek. A magyar művészetelmélet nyelveit és hagyományait kutatni, rekonstruálni kellene; amit lehet belőlük, azt revitalizálni, és ismét a közbeszéd részévé tenni mint lehetséges perspektívát. Vizsgálandók a művészetről való beszéd módjai a kortárs nemzetközi diskurzusban (a nemzetközi szakirodalom feldolgozása és összevetése a használatos magyar beszédmódokkal). Feldolgozható szisztematikusan a magyar irodalomtörténet-írás története, vagy egy kortárs poetológiai kutatócsoport is elkezdheti működését, amely felülvizsgálja a mai magyar költészetértelmezés fogalmi rendszereit, és ezzel együtt irányokat mutasson, új szempontokat vessen föl, horizontot nyisson egy a mostaninál kiterjedtebb kánon formálásához. A magyar épített örökséget a magyar elméleti hagyományok felől szemlélve is felmutathatnánk. A magyar szecesszió mint az organikus magyar gyökerekkel leginkább rendelkező, nem kizárólag importált, hanem sajátosságosan magyar elemekkel gazdagított építészeti stílus magyar vonásainak rekonstrukciója, a rokon szecessziókkal történő összevetése, a hazai elmélettörténeti reflexiók feltérképezése fontos feladat. Ezen kívül a szecessziót követő „magyar” törekvések is számba veendők egészen napjainkig. Noha kiállítások mutatták be, megemlékezések tették élővé, és szerencsés módon a köztudat is ismeri, becsüli Makovecz Imre építészetét, a világraszóló jelentőségű, nagy művész munkásságának (valamint az organikus építészet) elméleti recepcióját szükséges élénkíteni, sőt egy monográfiával gyarapítani. Hol tart ma a világ színházművészete? Milyen rendezői koncepciók, populáris és alternatív színházi szemléletmódok alakultak ki világszerte, és azok miként termékenyíthetik meg a mai magyar színházt? Ezeket a kérdéseket járhatja körül egy színházelméleti kutatócsoport. Górcső alá vehetnénk a klímátörténet művészeti aspektusait; azt, hogy a klímaszorongás mint jelenségcsoport miként hat a művészetekre, és miként segíthet a művészetterápia az ezzel való pszichés megküzdésben. Sor kerülhetne – levéltári, filológiai és politikátörténeti kutatások, az esztétikai viták és botrányok áttekintése révén – az Aczél-korszak történeti és esztétikai feldolgozására.

Mindezek csupán példák, fókuszpontok, tájékozódási irányok. Határozott koncepció, feladatkijelölés nélkül elsikkad, ami lényeges, és nem veheti kezdetét hosszú távú építkezés. A legfontosabb hosszú távú cél, hogy a kortárs magyar művészet értékeit – a nemzeti gondolat jegyében – felmutassuk és tudatosítsuk a magyar és a nemzetközi közvélemény számára. Ez részben primér művészetelméleti (értelmező, kommentáló), részben kommunikációs (ismeretterjesztő, népszerűsítő) feladat. A tudomány eszköztára adott: előadások, könyvek, tanulmányok, esszék, kritikák (értekező próza). A művészetnépszerűsítés eszköztára folyamatosan bővül. A hagyományos broadcast média, az újmédiás eszközök, az országjárás (vidéki rendezvények) mind használható csatornák.